

Wegwijzer Warmtetransitie: Participatie

PLATFORM31

DEMOCRATIE
in actie

PAW
Programma
Aardgasvrije
Wijken

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzers Warmtetransitie

De warmtetransitie (de overgang naar aardgasvrije wijken) is een grote opgave voor gemeenten. Welke rol heeft u hier als raadslid in? En welke informatie heeft u nodig om deze goed in te kunnen vullen?

Raadsleden geven aan basisinformatie nodig te hebben over de warmtetransitie, zodat zij een strategische rol kunnen spelen in het bepalen van onder welke randvoorwaarden de warmtetransitie moet plaatsvinden. Zoals wat de gemeente wil bereiken of wat het mag kosten.

De 'Wegwijzers Warmtetransitie' bieden deze basisinformatie. Daarnaast geven ze stof tot nadenken over de rol van de raad in deze transitie. Naast de basisinformatie bieden de Wegwijzers ook plusinformatie en verwijzingen naar aanvullende bronnen wanneer u ergens meer over wilt weten. Zo komt u goed beslagen ten ijs.

Er zijn Wegwijzers over de volgende onderwerpen in de warmtetransitie: 'Inhoudelijke kennis', 'Participatie' en 'Besluitvorming'. Dit is de Wegwijzer over **Participatie**.

In een aparte [gesprekstool](#) delen wij vragen, waarmee u met uw raad in een benen-op-tafelsessie in gesprek kunt gaan over de rol die u voor zichzelf ziet en welke kaders u kunt stellen.

Opbouw Wegwijzer Warmtetransitie Participatie

1. **Waarom** is het belangrijk om bewoners te betrekken?
2. **Wat is participatie** door bewoners in de warmtetransitie?
3. Op welke **manieren** kunnen bewoners worden betrokken?
4. Hoe organiseert u **participatie op een democratische manier**?
5. Welke vormen van **digitale participatie** zijn bruikbaar?
6. **Hoe wordt er door verschillende typen bewoners gedacht** over de warmtetransitie?

1. **Waarom** is het belangrijk om bewoners te betrekken?

De warmtetransitie onderscheidt zich van veel andere beleidsprocessen doordat het voor het slagen hiervan nodig is dat bijna iedereen meedoet. Eigenaar-bewoners moeten, afhankelijk van welke technische oplossing wordt gekozen, maatregelen treffen in hun huis. Sociale huurders moeten instemmen met verbouwingen. Alleen communicatie, of een algemene participatieaanpak, is niet voldoende om hen hiervoor te motiveren. Het vraagt daarom om een persoonlijke, op verdergaande betrokkenheid gebaseerde aanpak.

Daarnaast speelt dat veel bewoners graag directe invloed willen op hun leefomgeving. Politiek en maatschappelijk gezien is de energietransitie (waarbinnen de warmtetransitie valt) een gevoelig onderwerp met een grote impact. Het vraagt om een zorgvuldig proces waarin belangen van bewoners worden meegenomen.

De overheid is één van de spelers in het netwerk van partijen dat nodig is om de warmtetransitie voor elkaar te krijgen. Bovendien weten bewoners vaak het beste wat er leeft in hun wijk. En een deel van de bewoners heeft kennis en ideeën over de warmtetransitie waarmee plannen kunnen worden verbeterd.

Verder lezen...

Plus

In de publicatie '[Burgerparticipatie in de warmtetransitie](#)' van Platform31 is vanuit praktijkcasussen beschreven wat de *successen en spanningen* kunnen zijn bij het betrekken van bewoners. Voor raadsleden kunnen deze helpen bij het vaststellen van kaders rondom participatie.

2. Wat is participatie door bewoners in de warmtetransitie?

Het begrip participatie gaat over actief, vrijwillig deelnemen. Een aandeel ergens in hebben. Betrokken zijn bij iets.

In beleidsprocessen wordt vaak de participatieladder gebruikt om aan te geven welke mate van betrokkenheid van bewoners gewenst is. Vaak wordt participatie opgevat als het informeren of om advies vragen van bewoners. Dit zijn de onderste treden van de ladder. Hoewel belangrijk, is dit volgens veel experts niet voldoende in de warmtetransitie. Juist omdat het nodig is dat bewoners actief en vrijwillig meedoen, moeten hogere treden van de ladder worden opgezocht.

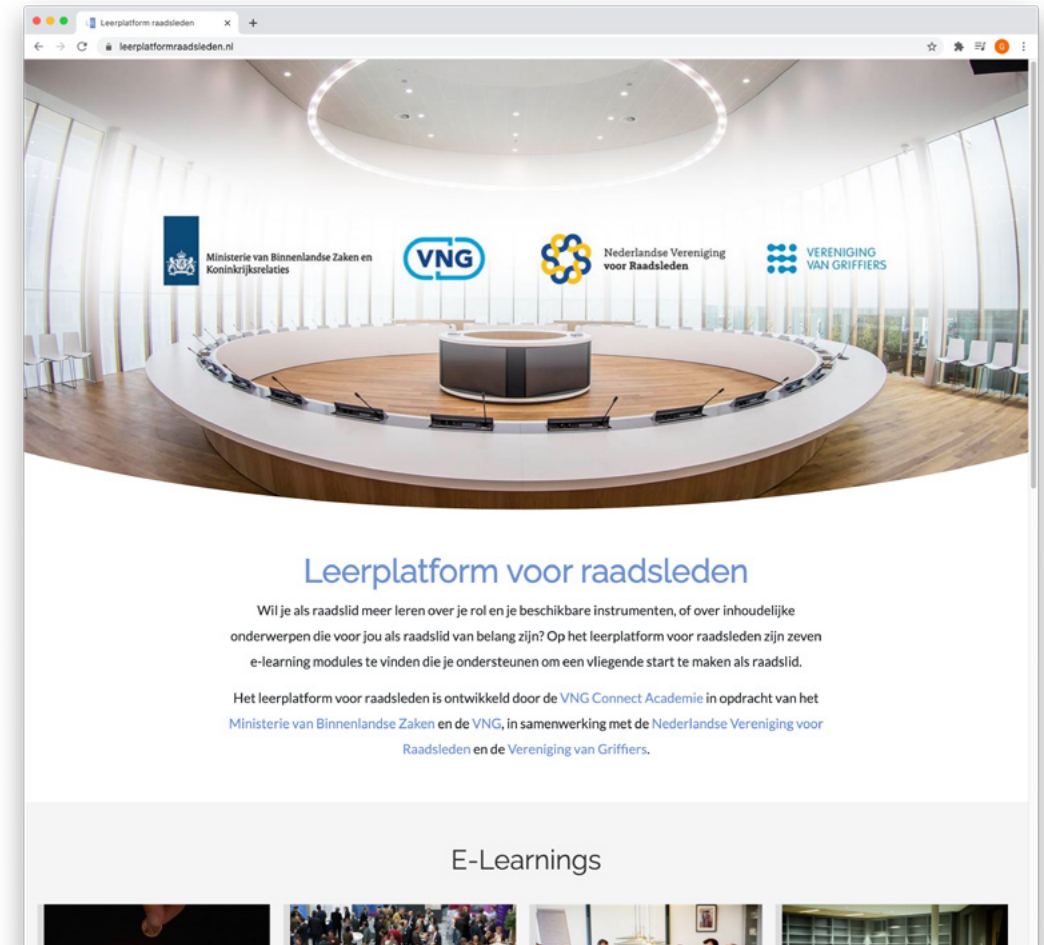
Daarnaast bestaan er verschillende typen participatie. **Burger**participatie gaat er vanuit dat het initiatief bij de overheid ligt, burgers kunnen meedenken, meewerken of meebeslissen. **Overheids**participatie gaat er vanuit dat burgers het initiatief hebben, en de overheid hieraan bijdraagt door te faciliteren, ruimte te maken of juist niets te doen. Het gaat uiteindelijk over het samenspel tussen de gemeente en de gemeenschap.

Het is van belang dat de gemeenteraad onderling in gesprek gaat over wat zij verstaat onder participatie en welke eisen zij wil stellen aan hoe bewoners kunnen participeren in de warmtetransitie in hun gemeente. Het is aan te raden om hier duidelijke kaders over te stellen.

Verder lezen...

Plus

Op het Leerplatform Raadsleden staat een [e-learningmodule](#) over burger- en overheidsparticipatie, waarin onder andere het verschil hiertussen goed wordt uitgelegd en hoe deze in samenspel met elkaar werken.

Leerplatform voor raadsleden

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

VNG

Nederlandse Vereniging voor Raadsleden

VERENIGING VAN GRIFFIERS

Leerplatform voor raadsleden

Wil je als raadslid meer leren over je rol en je beschikbare instrumenten, of over inhoudelijke onderwerpen die voor jou als raadslid van belang zijn? Op het leerplatform voor raadsleden zijn zeven e-learning modules te vinden die je ondersteunen om een vliegende start te maken als raadslid.

Het leerplatform voor raadsleden is ontwikkeld door de [VNG Connect Academie](#) in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en de [VNG](#), in samenwerking met de [Nederlandse Vereniging voor Raadsleden](#) en de [Vereniging van Griffiers](#).

E-Learnings

3. Op welke **manieren** kunnen bewoners worden betrokken?

Voor het betrekken van bewoners is zowel communicatie (informer) als participatie (betrekken) van belang. Daarnaast is het als gemeente van belang om te kijken naar de organisatie van het participatieproces, maar ook naar passende methoden om daarin te gebruiken. Er moet daarbij worden bepaald welke onderscheidende rollen raadsleden, bestuurders en ambtenaren hierin vervullen.

Raadsleden kunnen bijvoorbeeld aansluiten bij bijeenkomsten met bewoners die door ambtenaren worden georganiseerd of op eigen initiatief gesprekken voeren met (groepen) bewoners uit een wijk of hun achterban. Daarbij kunt u ook nagaan op welke manier bewoners zelf graag betrokken zouden willen worden en kunt u dit geluid ten gehore brengen en/of hierover kaders stellen.

Naast de representatieve democratie zijn er allerlei vormen ontstaan van participatieve democratie en doe-democratie. Samen vormen zij 'de meervoudige democratie'. Bewoners kunnen zowel individueel als via bewonersgroepen betrokken raken. Daarbij kunnen bewoners verschillende rollen spelen in de transitie, die kunnen veranderen in de tijd.

- Het '[Draaiboek voor Democratisch Samenspel](#)' beschrijft manieren voor het invullen van uw rol als raadslid in de meervoudige democratie, met daarin zowel vormen van representatieve als participatieve democratie.
- De Handreiking Participatie geeft aanknopingspunten voor gemeenten voor het organiseren van het participatieproces (deel [Wijkproces](#)) en voor de mate van invloed die bewoners kunnen hebben (deel [Beleidskeuzes](#)).
- De Natuur- en milieufederaties (onderdeel van de Participatiecoalitie) en Natuur en Milieu geeft gemeenten [deze aanbevelingen](#) (H5, pag. 8-9) voor het betrekken van bewoners en bewonersinitiatieven bij het opstellen van de transitievisie warmte.

- Kennisplatform 'Hier opgewekt' heeft een [kennisdossier](#) over de warmtetransitie, waarin ook vraagstukken over participatie worden behandeld. Zoals:
 - [Welke mate van participatie hoort bij welke fase in de warmtetransitie?](#) (schema plus participatieladder)
 - [Aanbevelingen aan de gemeente voor de transitievisie warmte en bewonersparticipatie](#)

4. Hoe organiseert u **participatie op een democratische manier?**

Basis

Er is een belangrijke rol voor raadsleden weggelegd om te controleren of een participatieproces democratisch is verlopen. Er bestaat immers een risico dat hierin vooral bewoners met de sterkste meningen en motivatie meedoen. Daarnaast zijn er kwetsbare groepen die ook gehoord moeten worden, maar die wellicht minder snel vooraan staan. Er zal dus soms meer moeite gedaan moeten worden om ervoor te zorgen dat er sprake is van democratische participatie. Daarvoor helpt het om met een 'democratische bril' naar het participatieproces of de plannen te kijken. Daarvoor kunt u kijken naar de volgende waarden en nagaan welke volgens u vooral van belang zijn bij een vraagstuk: (Bron: Draaiboek Democratisch Samenspel)

- **Inclusie:** is deze vorm zo toegankelijk mogelijk voor verschillende betrokkenen? (of zijn er passende vormen voor verschillende betrokkenen)
- **Deliberatie:** is deze manier van gesprek, discussie en besluitvorming zuiver?
- **Transparantie:** is het transparant wie, wanneer, waar en hoe over spreekt en besluit?
- **Zeggenschap:** zijn de checks & balances op orde (macht en tegenmacht), hoe gaat verantwoordelijkheid samen met zeggenschap?
- **Efficiency:** hoeveel geld, tijd en energie vraagt het?
- **Democratische vaardigheden:** is iedereen voldoende toegerust om mee te doen, verantwoording te dragen voor het besluit en voor de uitvoering?

- In het '[Draaiboek voor Democratisch Samenspel](#)' (pag. 14) wordt ingegaan op de manier waarop de raad kan controleren hoe democratisch een proces verloopt.
- Hoe raadsleden hiermee kunnen controleren op democratische kwaliteit en waarom dit belangrijk is, staat in dit vlot geschreven essay (inclusief podcast) van Marije van den Berg '[Verantwoordelijkheid en zeggenschap democratisch goed delen](#)'.
- Ook de Handreiking Participatie gaat in op hoe u kunt zorgen voor een goede democratische kwaliteit van het participatieproces (deel [Democratisch Samenwerken](#)).
- De gemeente Rotterdam onderzocht in hoeverre hun communicatie inclusief is en deelt in [dit artikel](#) de resultaten.
- Prof. dr. Marcel Boogers van de Universiteit Twente schreef het essay '[Energie en democratie](#)' over hoe de democratische invloed op Regionale Energie Strategieën en andere complexe besluitvormingsprocessen kan worden versterkt.

5. Welke vormen van **digitale participatie** zijn bruikbaar?

Bestaande ervaringen

Vorig jaar is een aantal proeftuinen rondom digitale democratie afgerond. Goed gebruik van digitale democratie verbetert de communicatie en interactie tussen overheid en burgers, zorgt voor deliberatie en gemeenschapsvorming en vergroot de participatie en invloed van burgers in publieke besluitvorming. In de [Tweede Handreiking Digitale Democratie](#) van Democratie in Actie die hierover is verschenen, staan nuttige tips hoe u digitale participatie-instrumenten succesvol inzet. Hoofdstuk 1 gaat over betrekken van raad en griffie bij online participatie.

Corona en digitale participatie

De Coronamaatregelen maken de roep om goede vormen van digitale participatie extra urgent. Gemeenten ontwikkelen in hoog tempo nieuwe online participatiemethoden. [Enkele voorbeelden](#): Amsterdam verving

fysieke bijeenkomsten over de transitievisie warmte door een combinatie van een website, filmpje, inspraakformulier en webinar. Den Haag zet in op telefoongesprekken, flitspeilingen en chatsessies. Eindhoven polst bij actieve buurtbewoners welke digitale methoden het beste passen.

Opkomst bij digitale participatie

Gemeenten merken soms dat ze nieuwe doelgroepen (jongeren, gezinnen) bereiken. Tegelijkertijd is er een groep die juist niet goed meekomt in de online wereld. Het Rathenau Instituut stelde eerder vast dat bij digitale participatietrajecten hetzelfde probleem speelt als bij fysieke vormen van participatie: een gebrek aan afspiegeling van de bevolking.

- De coronacrisis heeft invloed op de manier waarop participatie georganiseerd kan worden in wijken die van het aardgas af gaan. Het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) bespreekt welke invloed dit precies heeft in de publicatie '[Impact coronacrisis participatie en aardgasvrije wijken](#)'.
- Platform31 bundelt op [deze website](#) meer voorbeelden en tools van online participatie (niet specifiek voor het thema aardgasvrij).
- Welke online alternatieven zijn er voor fysieke bijeenkomsten? Het Kennisknooppunt Participatie publiceerde hier een [handreiking](#) over.
- HIER ontwikkelde het [bewonersspel 'HIER begint het'](#), om buurtbewoners te betrekken en te informeren over het thema aardgasvrij.
- Het Rathenau Instituut formuleerde uit onderzoek naar digitale burgerparticipatie [zes lessen](#). Les 5: Mobiliseer op maat: online en offline. "Platforms hebben elk hun eigen kenmerken en groep gebruikers. Zo is Twitter meer een elitemedium dan Facebook. De combinatie van online en offline participatiemogelijkheden is ook een vorm van maatwerk."
- In 2017 verscheen de [Eerste handreiking Digitale Democratie](#)

6. Hoe wordt er door verschillende typen bewoners gedacht over de warmtetransitie?

Op bovenstaande vraag is geen eenduidig antwoord: bewoners hebben heel verschillende houdingen ten aanzien van aardgasvrij, en die zijn niet zomaar in hokjes te plaatsen. Participatie is dan ook maatwerk, waarbij het belangrijk is om in de wijk uit te zoeken wat er leeft onder de bewoners, waar hun zorgen zitten en waarvoor ze in beweging komen. Dat kan over heel andere dingen gaan dan de warmtetransitie.

Raadsleden hebben overigens ook invloed op gevoelens en denkbeelden van bewoners. Is er vertrouwen in de politiek? Zijn raadsleden benaderbaar voor bewoners? Zijn er onlangs pijnlijke beslissingen genomen? Positieve of negatieve ervaringen van bewoners met lokale politiek raken indirect aan hun houding ten aanzien van thema aardgasvrij.

De SCP-publicatie [Op weg naar aardgasvrij wonen](#) brengt in beeld welke verschillen er tussen bevolkingsgroepen bestaan in hun steun voor het aardgasvrijbeleid. En welke verschillen er tussen groepen woningeigenaren bestaan in hun intentie om van het gas af te gaan.

Het blijkt dat hoger opgeleiden, jongvolwassenen en vrouwen positiever zijn over aardgasvrijbeleid en dat er grote verschillen zijn tussen mensen die makkelijk en moeilijk financieel rondkomen (paragraaf 3.3.2). Onder woning-eigenaren zien de onderzoekers voorlopers, twijfelaars en achterblijvers. Hoger opgeleiden en mensen die makkelijk rondkomen behoren eerder tot 'voorlopers'; ouderen en alleenstaanden blijven achter (paragraaf 4.3).

- Hoe kun je ook de 'middengroepen' betrekken bij de transitie naar aardgasvrije wijken? Daar schreven Buurtwarmte, Energie Samen en Buurkracht een publicatie over. De kern hiervan vindt u in [dit artikel](#).
- Klimaatstichting HIER voert sinds drie jaar een peiling uit onder bewoners over hoe zij denken over 'Wonen zonder aardgas'. Uit [de laatste peiling, in 2019](#), blijkt dat het aantal Nederlanders dat het ermee eens is dat huishoudens gaan stoppen met het gebruik van aardgas is het afgelopen jaar gedaald van 57% naar 48%. En bijna de helft (48%) geeft aan op te zien tegen de kosten.
- In het rapport [Van Klimaatakkoord naar duurzame woning](#) verkent Platform31 in hoeverre het rijksbeleid op het terrein van verduurzaming aansluit bij de leefwereld van burgers. De analyse levert aanbevelingen op om beleidsmaatregelen voor energiebesparing meer gericht toe te spitsen op de leefwereld van de doelgroep (pagina 38-39).
- Marktonderzoeksbureau Motivaction onderscheidt in ['Vijf tinten groener'](#) op basis van onderzoek vijf duurzaamheidsgroepen. Van 'structuurzoekers' tot 'ontplooiers'. Elk met eigen opvattingen, motivaties om duurzaam te leven en een communicatieaanpak die voor hen werkt.

Colofon

Deze Wegwijzer maakt onderdeel uit van de serie Wegwijzers Warmtetransitie voor raadsleden en griffiers en is ontwikkeld door: Saskia Buitelaar, Merel Ooms en Anne Heeger (Platform31)

In samenwerking met:

- Programma Aardgasvrije Wijken (Julia Sondermeijer, Jaap Drooglever, Manouk Staal, Aletta van der Werff, Lincy Mulder)
- Democratie in Actie (Elfride Willemse, Tim op 't Hoog)
- Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (Gerhard Brunsveld)
- Vereniging van Griffiers (Wim Voeten)

Met dank aan de raadsleden en griffiers die tijdens drie bijeenkomsten en de voorbereiding daarvan hebben meegedacht over de rol van raadsleden in de warmtetransitie en de informatie die zij nodig hebben. Ook dank aan de experts die hebben bijgedragen aan de bijeenkomsten en het aandragen van relevante informatie.

Versie: februari 2021

__PLATFORM31__

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS